

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБУ В УКРАЇНІ: КОЛІЗІЙНІ ПИТАННЯ ШЛЮБУ, УСКЛАДНЕНОГО ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ

LEGAL ADJUSTING OF MARRIAGE IN UKRAINE: THE COLLISION QUESTIONS OF MARRIAGE ARE COMPLICATED BY A FOREIGN ELEMENT

Карпенко Р.В., к.ю.н.,
старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Кльова В.О., студентка IV курсу
Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Стаття присвячена аналізу поняття «шлюб», «сім'я», головним особливостям цих понять, через які найбільш точно виражається їх зміст, а також їх конституційно-правовому регулюванню в Україні та інших країнах, що ускладнені іноземним елементом. Доведено, що закони про регулювання шлюбу в країнах дещо відрізняються. Так, законодавство більшості країн містить норми, що визначають матеріальні та формальні умови, якщо укладається шлюб, а дотримання їх є надзвичайно важливою умовою його дії.

Варто підкреслити, що іноземний елемент є однією з важливих ознак, за якою приватноправові відносини міжнародного характеру відрізняються від інших приватноправових відносин. Взагалі іноземний елемент може виявлятися у таких трьох головних формах, як суб'єкт, об'єкт та юридичний факт. Наявність у цих правовідносинах хоча б однієї з форм іноземного елемента є підставою для застосування міжнародно-правових норм. Саме наявність іноземного елемента в сімейних відносинах надає їм «міжнародного» характеру.

Проведено аналіз національного та міжнародного законодавства, на підставі цього зроблено висновок, що шлюб може бути зареєстрований у різних формах та на різних підставах. Необхідно підкреслити, що підставою виникнення колізій у шлюбно-сімейних відносинах є використання у країнах різних тлумачень правового регулювання однакових обставин. Правова система кожної держави закріплює такий інститут сімейного права, як укладання шлюбу. При цьому національне законодавство зазвичай містить як власне поняття шлюбу, так і певні вимоги щодо його дійсності. Також виокремлено суб'єктів, що пов'язані із сімейними правовідносинами, ускладненими іноземним елементом. Наведено особливості колізійного регулювання укладання шлюбу з іноземцями в Україні та за кордоном. Так, варто зазначити, що питання шлюбно-сімейних відносин з іноземними громадянами є актуальним як із теоретичного погляду, так і з практичного.

Нагальною потребою є вивчення норм відповідного іноземного законодавства задля імплементації їх у національне законодавство з метою правильного врегулювання сімейних відносин із іноземним елементом.

Ключові слова: шлюб, правові засади регулювання шлюбу, іноземний елемент, сімейні правовідносини, норми законодавчих актів.

The article is sanctified to the analysis of concept marriage, family, and also pays attention to the main features of these concepts, through which their content is most accurately expressed, to the constitutionally-legal adjusting in Ukraine, and other countries that is complicated by a foreign element. It is well-proven that laws on adjusting of marriage in different countries some differ. Yes, the legislation of most countries contains norms that determine material and formal terms exactly, if marriage consists, and also that an observance of them is the extraordinarily important condition of his action.

Important will be to underline that a foreign element is one of important sign, after that the private law relations of international character differ from other private law relations. In general, a foreign element can appear in such three main forms, as a subject, object and legal fact. Presence in these legal relationships even one of forms of foreign element is founding for application of intonation law norms. Exactly presence of foreign element in families them relations gives to them "international" character.

The analysis of national and international legislation is conducted, and on the basis of it drawn conclusion, that marriage can be registered in different forms and on different grounds. It should be emphasized that the reason for conflicts in marital and family is the use in different countries of legal regulation to those interpretations. The legal system of each state enshrines such an institution of family law as marriage. At the same time, national legislation contains both their own concept of marriage and their specific requirements for its validity.

Also, subjects, that is related to the domestic legal relationships complicated by a foreign element, are distinguished. Features over of the collision adjusting of celebration of marriage are brought with foreigners in Ukraine and abroad. Yes, it costs to notice, that a question of marriage-domestic relationships with foreign citizens is actual in our time as from the theoretical point of view so from practical.

The study of norms of corresponding foreign legislation appears an urgent necessity for implementation of them in a national legislation with the aim of correct settlement of domestic relationships with the presence of foreign element.

Key words: marriage, legal principles of adjusting of marriage, foreign element, domestic legal relationships, norms of legislative acts.

Постановка проблеми. Інститут шлюбу вважається одним із найдавніших правових інститутів. Варто зазначити, що нині залишається актуальним питанням про правове підґрунтя сімейних відносин з іноземним елементом.

Щороку дедалі більше українських громадян укладають шлюб в іноземних країнах та з іноземними громадянами. Дослідження правового регулювання шлюбних відносин з іноземним елементом є необхідним, особливо для нашої держави, адже є низка колізій, що пов'язані з тим, що в осіб, які перебувають за кордоном, є прив'язка одночасно за двома правопорядками: перший – це правопорядок національності, а другий – порядок держави перебування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність теми зумовлена важливістю правильного тлумачення різних правових норм як національного, так і між-

народного права, а також визначення тих нормативних актів, які б могли правильно та точно виключати можливість колізій законодавств двох держав.

Теоретичну та практичну частину дослідження сімейних відносин з іноземним елементом становлять праці різних виданих вчених правників, а також дослідників у сфері сімейних відносин як національних, так і зарубіжних. Серед таких науковців варто виокремити праці таких вчених, як А. Азімов, С. Алексєєв, О. Антонова, О. Бандурка, С. Братусь, О. Бурлай, Я. Веберс, О. Гончаренко, К. Гусаров, Є. Дрижчанова, І. Жилінкова, І. Комарчук, В. Косак, Н. Маришева, Г. Матвєєва, О. Розгон, Г. Світлична, О. Турченко, Г. Чурпіта, А. Шебанова.

Мета цієї статті – розглянути та проаналізувати особливості колізійного регулювання укладання шлюбу з іноземцями в Україні та за кордоном.

Виклад основного матеріалу. Щодо інститутів сімейного права головними нормативними актами є Конституція України, Сімейний кодекс України, а також Закон України «Про міжнародне приватне право». Відповідно до ч. 2 ст. 3 СК України, сім'ю утворюють особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. А відповідно до ч. 1 ст. 21 СК України, шлюб є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований в органі державної реєстрації актів цивільного стану [4]. Якщо звернутись до Конституції України як Основного Закону, то безпосередньо у ст. 51 зазначається, що шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї [3].

У процесі визначення поняття «шлюб» також трапляються деякі колізії, адже в різних державах на рівні законодавства закріплені різні тлумачення понять «шлюб» та «сім'я». О.І. Сафончик у своїй праці виокремила такі три головні ознаки: 1) суб'єктами сімейних правовідносин є особи, що пов'язані відносинами шлюбу, спорідненості; 2) сімейні правовідносини виникають не лише з прямої вказівки закону, а й за згодою сторін (шлюбний договір); 3) сімейні правовідносини мають, як правило, тривалий характер [6, с. 30].

Переходячи безпосередньо до більш детального розгляду теми, вважаємо за потрібне виокремити ті категорії осіб, які напряму зв'язані з сімейними відносинами, що укладені іноземним елементом. Такими суб'єктами є громадянин України, який проживає за кордоном, особа-апатрид – це особа, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином, і біпатрид, або іноземці.

Важко звертати увагу на правову регламентацію сімейно-шлюбних відносин, то в міжнародному сімейному праві надається перевага колізійному та уніфікованому регулюванню шлюбних відносин. Також доречно зауважити, що не меншу увагу законодавці приділяють матеріальним та формальним умовам укладення, розірвання шлюбу, а їх дотримання є обов'язковою умовою для дійсності цих відносин. Так, законодавством різних країн можуть передбачатись різні чинники, що безпосередньо пов'язані з правом на укладення шлюбу, а також правом на його розірвання. При цьому виникає необхідність встановлення саме колізійного регулювання, що закріплено у ст. 55 ЗУ «Про міжнародне приватне право», яка передбачає, що право на шлюб визначається особистим законом кожної з осіб, які подали заяву про укладення шлюбу [2].

Щоб детально розібратись із правовою природою колізійної норми, мало знати лише її визначення. Варто звертати увагу на зміст норми, що складається з трьох елементів: гіпотези, диспозиції та санкції. Головним є те, що міжнародні колізійні норми – дуже складні норми, які складаються з лише з двох елементів: 1) обсяг – вказівка на вид суспільних відносин, на які може поширюватись та чи інша норма, 2) прив'язка – вказівка на законодавство, що підлягає застосуванню до певного виду правовідносин. Відповідно до вищесказаного, саме колізійна прив'язка дає нам змогу заповнити цю прогалину різних правових актів у різних державах.

Приватноправові сімейні відносини з іноземним елементом регулюються двома способами: відсиланням до відповідного законодавства країни, за яким потрібно розв'язувати спір, та ратифікацією країною відповідних міжнародно-правових договорів (конвенцій) із певних питань приватного права, уніфікацією його матеріальних норм (матеріально-правовий спосіб).

Щодо матеріальних умов, то до них О. Чумак зараховує умови, з дотриманням яких пов'язується питання дійсності шлюбу. Насамперед це шлюбний вік. У різних країнах встановлено різний шлюбний вік. В Україні для чоловіків і жінок – 18 років, в Австралії шлюбний вік – 16 років для жінок і 18 років для чоловіків, у Франції – 15 років для жінок і 18 років для чоловіків, в Англії – 16 років для жінок і чоловіків, в Еквадорі та Колумбії він

становить 12 років для жінок і 14 років для чоловіків, у Перу – 14 та 16 років відповідно [8, с. 76].

Щодо формальних умов, то більшість науковців зараховують до них ті вимоги, які притаманні процедурі оформлення шлюбу, тобто стосуються форми укладання шлюбу. Шлюб може укладатися в різноманітних формах. Основними є державна (Бельгія, Нідерланди, Франція, Німеччина), релігійна (Ізраїль, Кіпр, Іран) та змішана форми (Австрія, Англія, Україна, Італія, Іспанія).

Важливим є те, що державна реєстрація шлюбу обов'язково проводиться в присутності нареченої та нареченого. Реєстрація шлюбу через представника не допускається. У низці країн допускається не тільки подача заяви, але й укладення шлюбу через представника (Іспанія, Перу).

Однією з нагальних проблем міжнародного сімейного права є проблема визнання дійсності шлюбів, укладених за межами України. Саме цій проблемі присвячена ст. 58 Закону України «Про міжнародне приватне право». Її перша частина передбачає, що шлюб між громадянами України, шлюб між громадянином України та іноземцем, шлюб між громадянином України та особою без громадянства, що укладений за межами України відповідно до права іноземної держави, є дійсним в Україні за умови додержання щодо громадянина України вимог Сімейного кодексу України щодо підстав недійсності шлюбу. Ч. 2 ст. 58 присвячена шлюбом без участі громадян України, які були укладені за кордоном. Передбачається, що шлюб між іноземцями, шлюб між іноземцем та особою без громадянства, шлюб між особами без громадянства, що укладені відповідно до права іноземної держави, є дійсними в Україні [5, с. 83].

Також міжнародно-правовими актами регулюється питання дійсності шлюбів. Так, наприклад, Гаазька Конвенція про укладення шлюбу та визнання дійсності шлюбів від 14 березня 1978 року передбачає, що країна-учасниця може відмовити у визнанні дійсним шлюбу, якщо під час укладення шлюбу за правом цієї країни один із подружжя: 1) перебував в іншому шлюбі (крім випадків, коли на момент розгляду справи цей шлюб був припинений); 2) ще не досяг мінімального шлюбу (або не отримав спеціального дозволу компетентного органу на укладення шлюбу); 3) за своїми розумовими здібностями не міг давати згоду на укладення шлюбу; 4) не давав вільної згоди на укладення шлюбу; 5) є родичем другому за прямою лінією споріднення, є братом та сестрою або між ним встановлений правовий зв'язок у результаті усиновлення [1]. Проаналізувавши законодавство України, ми можемо сказати, що незважаючи на те, що Україна не бере участі в цій Конвенції, положення її дещо реалізовані в українському Сімейному кодексі.

Одним із актуальних способів подолання правових колізій є гармонізація таких норм. Цей метод являє собою процес зближення усіх національних правових систем, зменшення розбіжностей між ними. Так, є ще уніфікація, проте вона великої популярності не набула. Уніфікація та гармонізація дещо взаємопов'язані, проте останнє є дещо ширшим явищем, бо зближення національних систем може відбуватись і поза уніфікацією певних норм.

Як зазначає О. Чепис, специфіка уніфікації та гармонізації норм міжнародного сімейного права полягає в тому, що воно взагалі важко піддається узгодженню. Це пов'язано з тим, що нормативний масив, який регулює відносини в сім'ї, тісно пов'язаний із національною культурою конкретних спільнот, її історичним минулим. Незважаючи на це, сучасні процеси глобалізації та активної міжнародної спілкування людей зумовлюють необхідність зближення норм у цій сфері [7, с. 101–102].

Висновки. Варто зазначити, що під час виникнення сімейних відносин з іноземним елементом виникає така певна колізійна проблематика, тобто проблема вибору норми права, що має застосовуватись до певного виду правовідносин. Ці перепони вони можуть легко вирішуватись

відповідно до колізійної прив'язки, що відсилає до певної норми відповідної держави задля правильного врегулювання суспільних правовідносин.

Нині теоретичних знань колізійної норми та законодавства іншої держави може бракувати для застосування та реалізації своїх прав та інтересів на практиці.

Безперечно, протягом довгого часу регулювання шлюбних відносин вирішувалось лише за прив'язкою

«місце укладання шлюбу», однак із розвитком міжнародних приватних відносин ця прив'язка отримала багато негативних відгуків, особливо в Україні, а це означає, що це може призвести до визнання такого шлюбу недійсним.

Було б доречно підкреслити, що законодавче вдосконалення в Україні в цій сфері, а також приєднання до міжнародних конвенцій, договорів, угод було належним забезпеченням правового регулювання шлюбів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаазька Конвенція про укладення шлюбу та визнання дійсності шлюбів від 14 березня 1978 року. Гаага.
2. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 32. Ст. 422.
3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Сімейний кодекс України : Закон від 10 січня 2002 р. № 2947-III / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст. 135.
5. Калакура В.Я., Береза В.В. Особливості колізійного та уніфікованого регулювання укладення шлюбу. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія «Юридичні науки»*. 2017. № 3. С. 79–84.
6. Сафончик О.І. Теоретичні аспекти шлюбно-сімейних відносин. *Часопис цивілістики*. 2016. Вип. 21. С. 28–31.
7. Чепис О.І., Лазорик Є.В. Колізійне регулювання сімейних правовідносин у міжнародному приватному праві: шляхи подолання конфлікту кваліфікацій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: ПРАВО*. 2017. Вип. 42. С. 98–103.
8. Чумак О. Особливості колізійного регулювання укладення шлюбу. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. Вип. 2. С. 74–78.